

Pelle Snickars

När AI petar i vårt förflutna

ATT DIGITALISERINGEN av kulturarvet möjliggjort nya sätt för humaniora och historievetskaperna att utforska äldre källor är välbekant. Inom digitala humaniora används i dag algoritmiska textmetoder som *bigrams*, ordpar som uppträder tillsammans, eller temamodeller för att få korn på övergripande diskurser i stora textsamlingar (till exempel 1900-talets samlade riksdagsprotokoll). Men för att utforska stora textmassor måste inskannade pdf:er omvandlas till strukturerad data, en process där den ursprungliga historiska källan förändras genom uppmärkning, lemmatisering (sammanförande av ordvarianter) och eliminering av vissa ord. Sådana forskningspraktiker innebär en utmaning för traditionell källkritik; digitala metoder förutsätter nämligen strukturerad data – vilken alltid förändrar den ursprungliga empirin.

Äldre texter är relativt enkla att utforska med digitala metoder, men frågan är om det i dag inte är audiovisuella källor som utgör det största problemet för källkritiska principer. I de flesta bildredigeringsprogram som Photoshop finns numera inbyggda filter som med ett klick ökar resolutionen på en gammal bild eller

ger den färg. Förändringarna sker på pixelnivå, där AI-modeller genom mönsterigenkänning adderar de pixlar som saknas. Samma AI-baserade filter finns i många mobiltelefoner; ett suddigt foto blir knivskarpt eftersom en inbyggd AI-modell gissar sig till ett förmodat utseende. På Youtube vimlar det av äldre stumfilmer, färgsatta i hög upplösning med hjälp av maskininlärningsmetoder som Generative Adversarial Network (GAN). Tränar man en GAN på ett tusental äldre fotografier så kan den därefter producera nya bilder som ofta är omöjliga att skilja från ursprungsbilderna.

Sådana syntetiska bilder och filmer sätter förhållandet mellan fotografi och verklighet ur spel. Alltsedan 1830-talets dagerrotyper talar vi om fotorealism, men dagens syntetiska medier är annorlunda. Inför dem ställs traditionell källkritik på huvudet. Om vi i dag ägnar oss åt att följa virtuella AI-influencer – som bara existerar som kod men ändå har lukrativa samarbeten med företag – måste vi våga ställa oss frågan vad denna teknik kommer att göra med vår förståelse av det förflutna. Att Trotskij bokstavligen raderades ur den sovjetiska fotohistorien vet vi – men syntetisk media och systemen för att generera text och bild tillhör inte den kulturella marginalen. Tvärtom, sådan teknik är numera *default*. Frågan är vad det egentligen kommer att innebära för oss när maskinerna kan generera en ny version av vårt förflutna – förbluffande lik den vi tror oss minnas ... ●

”Dagens syntetiska medier är annorlunda. Inför dem ställs traditionell källkritik på huvudet.”

Pelle Snickars är professor i digitala kulturer vid Lunds universitet. Foto: Elisabeth Ohlson

